

ANDREAS ANGYAL: DIE SLAWISCHE BAROCKWELT

Leipzig, 1961. Seemann Verlag, 321 l.

A szláv barokkról szóló első monografikus összefoglalást a magyar irodalomtudomány is számon kell tartania. Nemcsak mert magyar szerző írta, hanem mindenekelőtt azért, mert e könyv ismerete a XVII. és XVIII. század magyar irodalmának kutatói számára nélkülözhetetlen. A magyar irodalom különböző korszakainak a kutatói a legtöbb esetben meg szoktak elégedni azzal, ha némi jártassággal bírnak az egykorú német, francia, olasz irodalomban, a velünk szomszédos népek irodalmának és kultúrájának az ismerete azonban ritka mint a fehér holló. Pedig rengeteget veszít ezzel a magyar irodalomtudomány. Éppen erről győződhet meg Angyal Endre könyvének minden olvasója. Először nyílik ugyanis alkalmunk arra, hogy egy nagy korszak szláv irodalmának az anyagát a magyarral összefüggésben, a magyarral való kapcsolatok bőséges bemutatásával együtt tekinthetjük át. S ez az újfajta – kelet-európai – tájékozódás az adott korszakra, a barokkra nézve meglepő tanulságokkal szolgál. Kiderül, hogy a XVII. és XVIII. század magyar irodalmának számos jelensége, mennyire elválaszthatatlan összefüggésben, rokonságban van a környező irodalmakkal. Több esetben, pl. Zrínyivel kapcsolatban, ezt eddig is tudtuk, Angyal könyve azonban itt is lényegesen bővíti ismereteinket. A magyar irodalom kutatói számára azonban nemcsak a közvetlen összefüggések, kapcsolatok bemutatása jelent igen nagy hasznot, hanem a különböző szláv irodalmakban mutatkozó, a magyarral párhuzamos jelenségek megismertetése is. Rendkívül érdekesen mutatkozik meg Angyal jóvoltából a magyar barokk irodalomnak különösen a horvát, a cseh, a szlovák és a lengyel barokk irodalommal való hasonlósága, fejlődésének számos párhuzamos vonása. S ez még jobban kidomborodott volna, ha a szerző jobban bevonta volna tárgyalásának a körébe a magyar barokk irodalmat is, ha könyvét nem korlátozta volna a szláv barokkra, hanem egész Kelet-Európa barokk kultúrájának bemutatására vállalkozott volna. Ezzel a kérdéssel kapcsolatos első kritikai megjegyzésem.

Természetesen indokolatlan lenne hibáztatni a szerzőt, amiért a szláv barokkról írt, nem pedig a kelet-európai barokkról. Azt azonban kénytelen vagyok megállapítani, hogy a könyv tárgykörének a meghatározása óhatatlanul nehézségekre, sőt hibákra vezetett. Felmerül ugyanis a kérdés, hogy van-e egyáltalán külön szláv barokk? Vannak-e a barokk kultúrának, művészetnek, irodalomnak specifikus szláv jegyei, olyanok melyek közösek a szláv népeknél, s nem találhatók meg a nem szláv népeknél? Angyal könyve, bár gyakorta jellemez egyes jelenségeket tipikusan szlávként, nem tud meggyőzni arról, hogy külön szláv barokk létezik. Hiszen ehhez valami olyan faji, nemzeti jellegű szláv egységet kellene feltételezni, amely nemhogy a barokk korban, de a nemzeti mozgalmak periódusában sem létezett. A szerző maga is érzi ezt a nehézséget, s ezért is vonja bele – igen helyesen – tárgyalásába gyakran a magyar és a román irodalom egyes jelenségeit is. De míg a szláv irodalmak e korszakáról teljes képet nyújt, addig a magyar és román jelenségek közül szelektál, s csak azt érinti, ami közvetlen kapcsolatban van szláv irodalmi jelenségekkel. De még a magyar és a román irodalom ilyen eklektikus tárgyalásából is kiderül, hogy e nem szláv népek barokk irodalma lényegében nem különbözik a környező szláv népek barokkjától. Sőt, amit – mondjuk – a horvát barokk irodalomban mint „echt slawisch” jelenséget regisztrál, az közelebbi rokonságban van a szomszédos magyarok egykorú irodalmával, mint esetleg a távolabbi ukránnal vagy oroszsal. Mindenképpen helyesebb tehát kelet-európai barokkról beszélni, ez létező kategória, s valóban vannak a kelet-európai barokk kultúrának a nyugat-európaiaktól eltérő közös vonásai. Természetesen amiképpen meg lehet írni egyes kelet-európai népek barokk irodalmának a történetét, úgy össze lehet foglalni a különböző szláv irodalmak barokk kultúráját, illetve irodalmát is egy monográfiában, de akkor a szláv népek barokk irodalmáról, vagy a szláv irodalmak barokk-korszakáról kellene beszélni, nem pedig „szláv barokk”-ról. Az a körül-

mény, hogy Angyal elfogadta – korábbi polgári munkák nyomán – a külön „szláv barokk” létezését, s könyvének gondolatmenetét bizonyos fókig erre építette fel, ellentmondások forrása lett és nem vált a mű javára.

A „szláv barokk” nem az egyetlen a szerző terminológiájában előforduló homályos fogalmak között. Sajnálatos, hogy Angyal meglehetősen kritikátlanul veszi át és használja a korábbi, szellemtörténeti barokk szakirodalom egyes – pontosan sohasem definiált, s ezért az irodalmi jelenségek tudományos jellemzésére kevésbé alkalmas – kategóriáit. Sűrűn szerepelnek könyvében a „barokk-romantika”, „barokk-szentalizmus”, „barokk-pszichologizmus”, „barokk-enciklopedizmus”, „barokk-expresszionizmus”, „barokk-naturalizmus”, s az ehhez hasonló fogalmak anélkül, hogy maga a szerző pontosan meghatározná mit ért rajtuk. De még ennél is inkább kifogásolható az az eljárása, hogy egy-egy irodalmi mű jellemzésekor rendszerint megelőgszik annak bemutatásával, hogy az említett, illetve hozzájuk hasonló varázsszavak közül néhány ráillik a szóban forgó munkára, s ezzel annak hamisítatlan barokk jellege bizonyítva is van. A szerző persze ilyenkor nem szokott tévedni, amit barokknak tekint, az valóban annak tartható, legfeljebb az vitatható, hogy a manierista műveket is besorozza a barokk irodalom nagy fejezetébe. A „varázs szavak”-kal való operálás inkább azért szerencsétlen, mert sokszor elejét veszi annak, hogy a szerző mélyebben elemezze az egyes irodalmi alkotásokat.

A szerencsétlen kategóriák használata szembeszökően jelentkezik a könyv szerkezetében, fejezetbeosztásában is. Egy bevezető és egy a barokk legelső hullámveréseit tárgyaló záró fejezetet leszámítva, a „szláv barokk” anyagát Angyal Endre az alábbi fejezetekben tárgyalja: „Barokk-gotika” „Barokk-humanizmus”, „Nemesi barokk-kultúra”, „Népies barokk-heroizmus”. Bár e fogalmakat sem tartom szerencséseknek, a szerző ezek esetében világosan megmondja, mit ért rajtuk a középkori jelenségek újrjelentkezését: a humanista hagyomány továbbélését, a föld-birtokos nemesség kultúráját, s végül a végvárák világában létrejövő irodalmat. Kérdés azonban, helyes-e egy ilyen tipológiai csoportosítás? Ez mindenekelőtt teljesen felborít minden kronológiát, összekeveri az egyes nemzettek irodalmi alkotásait, s társadalomtörténetileg is áttekinthetetlenné teszi a tárgyaló anyagot. Pedig a szerző mindenütt, minden író vagy mű bemutatásakor pontosan megrajzolja azt a nemzeti, történeti, társa-

dalmi környezetet, amelyben az működött, vagy megszületett, mégis nem alakul ki világos koncepció, mivel az elsődleges történeti és irodalmi szempontokat alárendeli a fejezetek rendjét megszabó kategóriáknak. Ezek a kategóriák pedig – jobb szót nem lehet találni rájuk – szellemtörténeti kategóriák.

A szerző rendszerezési elvei, módszere ellen még további kritikai megjegyzéseket is tehetnék, úgy érzem azonban, hogy a könyv minden módszerbeli fogyatékosága, koncepciójának vitatható volta, és bizonyos szellemtörténeti elképzelések, megoldások továbbélése ellenére az értékelés legfőbb kritériumává ebben az esetben nem annyira a módszert és szemléletet, hanem inkább az összegyűjtött és összefoglalt anyag gazdaságát és teljességét kell megtennünk. S ebben a vonatkozásban nem lehet eléggé hangsúlyozni a szerző érdemét, nemcsak – sőt, elsősorban nem – hazai, hanem nemzetközi vonatkozásban. Elsőnek vállalkozott arra, hogy a szláv népek barokk kultúrájának és irodalmának az anyagát összefoglalja, hogy ismeresse a legkülönbözőbb szláv nyelveken írott barokk irodalmi alkotások hallatlan mennyiségét, kiegészítve ezek sorát még a román és a magyar irodalom jó néhány írójának, művének bemutatásával is. Minden módszerbeli gyengeség ellenére is igen hasznos útmutató ez a könyv a kelet-európai barokk irodalomban való tájékozódásra, elsősorban azok számára, akik a szláv nyelveket nem ismerik. Együttal a könyv a barokk kutatás határait rendkívül nagy mértékben – és jogosan – kitérít. A szerző egyik sokszor hangoztatott és sokoldalúan bizonyított álláspontja, hogy a szláv (helyesen: kelet-európai) barokk az egyetemes barokk kultúrájának a nyugat-európai nemzetekével egyenrangú része, amely nélkül a barokk irodalomnak, vagy egyes műfajainak a szintézise tudományos alapoossággal nem írható meg. Angyal könyve révén a kelet-európai barokk problematikája, egyes jelenségei be fognak vonulni a nemzetközi barokk szakirodalomba, s legalább ezt a korszakot illetően megszűnik az az áldatlan s Angyal által oly következtetesen bírált tévhit, miszerint az európai kultúra nagy áramlatai az Odera partjain túl már nem találtak visszhangra. Meg lehetett volna írni ezt a könyvet helyesebb szempontok, következetesebb marxista szemlélet alapján, de jelenlegi formájában is komoly és értékes hozzájárulás az irodalom- és művelődéstörténet, pontosabban a nemzetközi barokk kutatás fejlődéséhez. (Nagy kár, hogy a névmutató hiánya megnehezíti használatát.)

Klanczay Tibor